

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Єпіфанова Юлія Сергіївна

УДК 347.78:378.091.12

**АВТОРСЬКІ ПРАВА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Спеціальність 12.00.03 - цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Харківському національному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент
Бервено Сергій Миколайович,
Харківський національний університет
ім. В.Н. Каразіна, професор кафедри
цивільно-правових дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Шишка Роман Богданович,
Міжрегіональна фінансово-юридична
академія м. Ірпінь, завідувач кафедри
господарського права та процесу.

кандидат юридичних наук, доцент,
Резніченко Семен Васильович,
Одеський державний університет
внутрішніх справ, начальник кафедри
цивільного права та процесу.

Захист відбудеться «6» липня 2010 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.700.02 Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27.

Автореферат розіслано «4» червня 2010 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.О. Серьогін

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю забезпечення ефективної правової охорони й захисту прав інтелектуальної власності в Україні, з урахуванням обраної нею стратегії побудови цивілізованих ринкових відносин, забезпечення соціальної орієнтації економіки й інноваційного соціально-економічного розвитку, що має спиратися насамперед на активізацію власного інтелектуального потенціалу. Сприяння ефективному використанню досягнень творчих особистостей, зокрема, вчених, які здатні генерувати нові ідеї і втілювати їх у реальні технології та продукцію, що і становить собою основний, найважливіший напрямок державної політики у сфері інтелектуальної власності.

Взаємодія освіти й науки є комплексним процесом, у якому вищі навчальні заклади (далі – ВНЗ) відіграють провідну роль, де навчальний процес і проведення наукових досліджень взаємопов'язані, взаємозалежні й забезпечують єдність засвоєння і передачі знань. Проте, головним учасником інтелектуальної творчої діяльності виступають не ВНЗ, а особи, які здійснюють у них наукову, педагогічну і науково-технічну діяльність, тобто науково-педагогічні працівники (далі – НПП).

Система національної вищої освіти має значний науковий і педагогічний потенціал. Більшість університетів активно співпрацює з науковими установами Національної й галузевих академій наук. Активізується робота з утворення науково-навчальних центрів, спільних факультетів, кафедр і дослідницьких лабораторій.

Однак, проблемних питань у цій сфері досить багато: недосконала система планування наукової творчості у ВНЗ; брак механізму реалізації прав на результати власної творчої наукової діяльності; декларативний характер гарантій їх діяльності; немає чітких критеріїв оцінки результатів творчої діяльності НПП; неналежна й недостатньо врегульована система матеріального й морального стимулювання цієї діяльності; відсутність дійових способів захисту суб'єктивних авторських прав НПП.

Питанням авторських прав НПП ВНЗ і раніше приділялась увага вчених, але за браком визначення цих прав на законодавчому рівні досконалого вивчення зазнали лише окремі аспекти творчої діяльності. Зокрема, аналізувались організація наукової діяльності у вищій школі й порядок отримання її результатів, будувалися припущення щодо можливості належності авторських прав НПП.

Закріплення в законодавстві загальних засад наукової творчості викликало потребу у з'ясуванні й конкретизації основних її положень. Це стосується визначення правового статусу НПП як суб'єктів наукової творчої діяльності. Аналіз наукової цивілістичної літератури свідчить, що багато аспектів правового статусу цих суб'єктів, не отримало одноставного підходу на законодавчому й доктринальному рівнях. Залишаються дискусійними питання, що стосуються

правової природи авторських особистих немайнових і майнових прав НПП, підстав їх виникнення й процесу самостійного здійснення такими суб'єктами, шляхом укладення відповідного авторського договору, а також порядок охорони й захисту суб'єктивних авторських прав.

Такий стан наукового розроблення проблем, невизначеність ключових питань правового статусу НПП як суб'єктів авторського права, безумовно, аж ніяк не сприяє розвитку наукової творчості. Ось чому, поглиблене дослідження правового регулювання авторських прав НПП ВНЗ покликано проаналізувати вади останніх й визначити шляхи вирішення існуючих правових проблем.

Правова природа авторських прав НПП ВНЗ в Україні на рівні дисертаційних досліджень не розглядалась, хоча окремі питання дослідження авторських прав НПП ВНЗ тією чи іншою мірою вивчались такими вченими, зокрема:

Б.С. Антимонов, Г.О. Барабаш, С.М. Братусь, А.І. Ваксберг, Е.П. Гаврілов, М.В. Гордон, Р.О. Денисова, О.В. Дзера, В.А. Дозорцев, М.Д. Єгоров, Ю.М. Капиця, В.І. Корецький, Н.С. Кузнецова, Б.Д. Лебін, Р.А. Майданник, М.І. Нікітіна, А.Е. Пашерстник, О.А. Підпригора, О.О. Підпригора, В.О. Рассудовський М.П. Рінг, В.І. Серебровський, Р.О. Стефанчук, М.О. Стефанчук, К.А. Флейшиць, Г.А. Ципкін, С.А. Чернишева, Р.Б. Шишка, та ін. Теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження послужили висновки, викладені в працях відомих фахівців-цивілістів із загальних проблем цивільного права, як от: С.М. Бервено, В. П. Грибанов, О.С. Йоффе, В.В. Луць, Є.О. Мічурін, Ю.К. Толстой, Я.М. Шевченко та ін. У роботі також використані праці таких зарубіжних вчених, як: В.Вейнке, В. Лендес, Р. Познер, В.О. Хохлов та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тематика дисертаційного дослідження обрана відповідно до пунктів 2.10. Наказу МВС України від 05.07.2004 № 755 «Пріоритетні напрями наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення і впровадження в практичну діяльність органів внутрішніх справ, на період 2004-2009 років» та п. 9.1 (Проблеми цивільного права і процесу в світлі інтеграційних процесів) «Пріоритетних напрямків наукових досліджень ХНУВС на період 2006–2010р.».

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначення правової природи авторських прав НПП ВНЗ, підстав їх виникнення й особливості здійснення, розроблення науково обґрунтованих пропозицій з удосконалення законодавства у сфері охорони цих прав.

Досягнення поставленої мети викликає потребу вирішити такі завдання: визначити позитивні й негативні тенденції розвитку наукової творчої діяльності в Україні та визначити можливі напрямки її удосконалення; охарактеризувати правову природу суб'єктивних авторських прав НПП ВНЗ, що виникають при здійсненні наукової діяльності, а також галузеву належність норми правового регулювання цих прав; розробити дефініцію доктринального поняття «авторські права НПП ВНЗ» і з'ясувати їх місце в системі цивільних прав; визначити підстави виникнення

суб'єктивних авторських прав НПП ВНЗ; розкрити порядок і способи здійснення суб'єктивних авторських прав НПП ВНЗ; окреслити особливості здійснення авторських прав цими суб'єктами на підставі відповідного авторського договору; установити особливості застосування способів захисту суб'єктивних авторських прав НПП ВНЗ; сформулювати наукові висновки і практичні рекомендації по вдосконаленню правового регулювання авторських прав НПП.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, пов'язані з охороною авторських прав НПП ВНЗ.

Предметом дослідження є суб'єктивні авторські права НПП ВНЗ.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети застосовувались загальні та спеціальні наукові методи, серед яких виділяємо діалектичний, формально-логічний, історичний, порівняльно-правовий і системний методи пізнання. Діалектичний дозволив розглянути авторські права НПП у їх розвитку та взаємозв'язку. Застосування історичного методу показує розвиток законодавства і правової доктрини про авторські права НПП ВНЗ. Формально-логічний сприяв виявленню суперечливостей у понятійному апараті творчої, науково-педагогічної діяльності у ВНЗ і формулюванню висновків і рекомендацій, які ґрунтуються на таких принципах логіки, як визначеність, послідовність і несуперечливість суджень. Метод аналізу й синтезу використовувався при дослідженні підстав виникнення суб'єктивних авторських прав НПП ВНЗ та порядку їх здійснення. Порівняльно-правовий став у нагоді для аналізу поняття «авторські права НПП ВНЗ» та особливостей здійснення цих прав, передбачені законодавством України, порівняно з іноземними правовими аналогами. За допомогою системного методу з'ясовано місце авторських прав НПП ВНЗ у системі цивільних прав.

Наукова новизна одержаних результатів. У межах дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

Уперше:

– встановлено, що виникнення суб'єктивних авторських прав НПП ВНЗ обумовлено юридичним складом з послідовним накопиченням елементів, а саме: (1) обрання НПП за конкурсом та призначення його на посаду (для керівників ВНЗ); (2) факт перебування на відповідній посаді НПП ВНЗ; (3) створення відповідного об'єкта авторського права (наукового твору).

– наводиться доктринальне поняття «здійснення суб'єктивних авторських прав НПП ВНЗ», під яким пропонується розуміти дії НПП ВНЗ, спрямовані на реалізацію особистих немайнових і майнових авторських прав у будь-якій незабороненій законом формі з метою досягнення відповідного наукового творчого результату й забезпечення їх особистих немайнових і майнових прав.

– надано визначення авторського договору про винагороду, який тлумачиться як, договір, за

яким одна сторона (творець – НПП ВНЗ) зобов'язується передати майнові права на об'єкт права інтелектуальної власності (науковий твір) відповідно до вимог другій стороні (роботодавцю), а друга сторона зобов'язана виплатити НПП винагороду, розмір якої зумовлено цим договором.

Дістали подальшого розвитку:

– поняття «наукова творчість у ВНЗ» та порядок здійснення авторських прав на результати останньої. Установлено, що здійснення суб'єктивних авторських прав НПП залежить від низки суб'єктивних та об'єктивних чинників. До перших відносимо інтерес творця, що може бути зумовлений моральними й матеріальними способами стимулювання й заохочення до наукової діяльності, фахова освіта, наявність відповідного рівня знань і навичок. До об'єктивних належать потреби суспільної практики, які знаходять свій прояв у наукових програмах різних рівнів, колективних та індивідуальних планах відповідного структурного підрозділу ВНЗ.

– положення про те, що правовідносини, що виникають при здійсненні наукової й науково-педагогічної діяльності у ВНЗ за своєю природою є комплексними, виходячи з того, що підставами виникнення суб'єктивних авторських прав НПП є, як норми авторського права, так і трудового. Проте з огляду на специфіку приватного права та приватні засади використання об'єктів права інтелектуальної власності основним у врегулюванні зазначених відносин є приватноправовий напрям, який більшою мірою властивий саме цивільному праву;

– правовий припис, що НПП ВНЗ є суб'єктом авторського права й має відповідні суб'єктивні авторські права на результати своєї наукової творчої діяльності в разі створення ним об'єкта авторського права чи отримання майнових прав на підставі авторського договору;

Удосконалено й впорядковано:

– систему принципів та способів здійснення суб'єктивних авторських прав НПП ВНЗ. До вказаних принципів відносимо загальноправові (конституційні), загальні цивільно-правові, інституційні та спеціальні. Серед способів здійснення виділяємо самостійне здійснення, з дозволу ВНЗ або на підставі договору.

– форми та способи захисту суб'єктивних авторських прав НПП ВНЗ, що полягають у застосуванні загальних цивільно-правових способів, спеціальних, визначених окремими нормативно-правовими актами та індивідуальних – цивільно-правовими договорами.

Практичне значення одержаних результатів. Напрацювання та рекомендації наведені в дисертації можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях правового регулювання авторських прав НПП ВНЗ. Науково-прикладне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції авторки, що містяться в роботі можуть бути використані в правотворчій роботі, а саме, при вдосконаленні законодавства України Цивільного кодексу України (далі – ЦК), Кодексу законів про працю (далі Кзпп), Закону України «Про вищу освіту», Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», Закону України «Про авторське право та суміжні права»

та інших нормативно-правових актів, що стосуються регламентації авторських прав НПП ВНЗ.

Результати даного дослідження можуть застосовуватись у навчальному процесі в юридичних та інших ВНЗ України при вивченні таких дисциплін, як «Цивільне право України», «Право інтелектуальної власності України», «Авторське право» в тому числі й на факультетах підвищення кваліфікації, а також при написанні підручників, науково-практичних посібників, підготовці коментарів до цивільного законодавства, при розробці методичних рекомендацій для студентів.

Напрацювання цієї роботи вже застосовувались у навчальному процесі при викладанні курсу «Цивільне право України» на юридичному факультеті, курсу «Право інтелектуальної власності» на філософському, психологічному й радіофізичному факультетах Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.

Апробація результатів дисертації здійснювалась у процесі проведення семінарських і практичних занять з курсу «Цивільне право України», «Право інтелектуальної власності» для студентів Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Про основні положення й висновки даної наукової роботи неодноразово доповідалось на кафедрі цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ і на кафедрі цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Вони також обговорювалися на наукових та науково-практичних конференціях, круглих столах: 1) Міжнародна науково-педагогічна конференція (21-22 вересня 2007 р., м. Макіївка); 2) II Міжнародна студентська науково-практична конференція студентів та аспірантів «Проблемні питання цивільного та господарського права» (м. Харків, 16 лютого 2007 р.); 3) Міжнародна цивілістична конференція студентів та аспірантів (4-5 квітня 2008 р., м. Одеса); 4) Міжнародно-практична конференція «Від громадянського суспільства – до правової держави» (24.04.2009 м. Харків); 5) Міжнародна науково-практична конференція, присвячена пам'яті О.А. Пушкіна (23. 05. 2009, м. Харків).

Публікації. Основні положення й висновки дисертаційного дослідження оприлюднені в 5 наукових статтях у фахових виданнях та в 5 тезах наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою й завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, 3-х розділів, що містять 8 підрозділів, висновків, додатку та списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 186 сторінок, в тому числі список використаних джерел на 17 сторінках, із 210 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет та методологію, сформульовано основні положення, що відображають зміст та

ступінь наукової новизни отриманих результатів; розкрито їх практичне значення, форму та місце апробації, можливі напрями подальшого використання.

Розділ 1 «Поняття авторських прав науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів: аналіз проблеми» складається з трьох підрозділів теоретико-проблемного чи постановочного спрямування із визначенням чинників проблеми та її проявів.

У підрозділі 1.1. **«Обґрунтування проблеми та вибір напрямків її вирішення»** автор аналізує ступінь розробленості проблеми правової охорони права інтелектуальної власності в Україні, підкреслює її активну участь з вказаного напрямку у міжнародних відносинах, відзначає процес створення сучасної законодавчої бази щодо охорони цього права. Але при цьому акцентує увагу на недостатньому рівні охорони та захисту наукової творчості, що зумовлений суттєвим погіршенням матеріального забезпечення науки, браком належної правової основи, що стимулювала б діяльність у цій царині, відсутністю механізму реалізації прав на результати наукової творчості, декларативний характер гарантій наукової творчої діяльності вчених в Україні. Всі ці фактори становлять загрозу інтелектуальній спадковості поколінь, призводять до втрати наукових шкіл, наукового кадрового потенціалу держави.

Законодавчо не повністю визначено правове становище особи, яка є суб'єктом наукової творчої діяльності. Виходячи зі змісту ст.433 ЦК України та ст. 8 Закону України «Про авторське право та суміжні права», твір, що стосується науки або твір у цій галузі може бути створений особою, діяльність якої пов'язана з наукою або здійснюється в науковій галузі. Можна виділити декілька категорії осіб, діяльність яких стосується науки. Відповідно до ст.4 цього ж Закону, до суб'єктів наукової й науково-технічної діяльності належать НПП і науковий працівник. Однак, на відміну від наукового працівника та інших суб'єктів наукової діяльності, правовий статус НПП, його права, обов'язки, правові гарантії як учасника наукової діяльності законодавством не розкриваються, що унеможливорює визначення характеру його діяльності і ставить під сумнів його належність до суб'єктів авторського права.

У підрозділі 1.2 **«Правова природа суб'єктивних авторських прав науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів»** автор доходить висновку, що у процесі здійснення наукової й науково-педагогічної діяльності у НПП ВНЗ, виникають трудові й авторські права, що складають зміст відповідних правовідносин. Основна проблема в регулюванні зазначених відносин зводиться до того, нормами якої галузі права слід регулювати ці відносини між НПП та ВНЗ – трудової чи цивільної, чи може йтися про змішаний характер регулювання.

Дисертант погоджується з позицією Б.С Антимонова і К.А. Флейшиць, про те, що внаслідок створення твору на підставі трудового договору виникають два види правовідносин – трудові й авторські. При цьому зазначається, що норми авторського права спрямовані на врегулювання правового становища НПП як автора. Норми права трудового впорядковують виключно трудові

відносини, у яких НПП бере участь. Разом же вказані норми спрямовані на регламентацію наукової творчої діяльності, яка має певні особливості, що відрізняють її від інших видів творчості.

Регламентація суб'єктивних авторських прав НПП забезпечується як імперативними, так і диспозитивними нормами права. Норми що регулюють порядок укладання і припинення трудового договору між НПП та ВНЗ, а також ті що регламентують порядок притягнення суб'єктів до відповідальності в разі порушення правил внутрішнього трудового розпорядку або умов трудового договору, – є імперативними. Диспозитивність притаманна творчій діяльності НПП з урахуванням та дотриманням норм закону, педагогічної етики, моралі.

Сам процес наукової творчості безпосередньо не піддається нормуванню у зв'язку з неможливістю спостереження та контролю розумової діяльності вчених. Правового впорядкування вимагають тривалість робочого часу, оплата праці вчених, матеріальне стимулювання їх творчості, планування наукових досліджень тощо.

У підрозділі 1.3. «Підстави виникнення суб'єктивних авторських прав науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів» зазначається що виникнення суб'єктивних авторських прав НПП ВНЗ може бути зумовлено його інтересом до пізнання нового, раніше невідомого, чи, навпаки, до зміни вже існуючих стереотипів у науці, розвитку окремих її напрямків, потребою в матеріальному збагаченні, моральному задоволенні. Проте загальних причин недостатньо для виникнення суб'єктивних авторських прав НПП ВНЗ. Для цього потрібні ще й спеціальні умови, серед яких можна назвати юридичний факт та правосуб'єктність особи.

Дисертантом стверджується що виникнення суб'єктивних авторських прав НПП ВНЗ обумовлено юридичним складом з послідовним накопиченням елементів, а саме: (1) обрання НПП за конкурсом та призначення його на посаду (для керівників ВНЗ); (2) факт перебування на відповідній посаді НПП ВНЗ; (3) створення відповідного об'єкта авторського права (наукового твору). Виникнення суб'єктивних авторських прав обумовлено наявністю в НПП відповідного типу правосуб'єктності, що залежить від достатнього рівня знань, необхідних для наукової й педагогічної діяльності, а також цивільних і трудових правовідносин.

Розділ 2 «Здійснення суб'єктивних авторських прав науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів» складається з трьох підрозділів та містить системне дослідження загальних засад здійснення суб'єктивних авторських прав НПП ВНЗ, їх класифікацію, цивільно-правових та інших договорів в сфері використання об'єктів наукової творчості.

У підрозділі 2.1 «Суб'єктивні авторські права науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів» досліджується поняття та сутність суб'єктивного авторського права, під яким у науці цивільного права прийнято розуміти сукупність прав щодо використання та розпорядження твором. Але на погляд автора, досить сумнівним можна назвати використання

терміна «сукупність», особливо при його застосуванні щодо права. Принаймні, дисертант підтримує позицію Р.Б. Шишка, що право є системою, і всі його складники треба розглядати через цю призму. Отже, суб'єктивне авторське право – це система прав, що виникають стосовно твору, – особистих немайнових і майнових.

Суб'єктивні авторські права НПП ВНЗ можна поділити на два види – загальні і спеціальні. До загальних відносимо суб'єктивні авторські права, що охоплюють такі правомочності: (а) визнання особи автором твору, отже, права авторства; б) право на авторське ім'я, тобто зазначення або заборона згадування свого імені, обрання псевдоніму, виступ у авторських правовідносинах анонімно; в) право на недоторканість твору; г) право на використання твору. Спеціальним правам НПП ВНЗ також притаманний характер як особистих немайнових, так і майнових прав творця.

Окрема увага приділяється праву автора на присвячення твору. Дисертант вважає, що використання імені особи будь-яким способом та з будь-якою метою, без її дозволу є неправомірним, оскільки обмежує право особи на ім'я, передбачене п.1 ст. 296 ЦК України. Отже, з огляду на вказане, назвати категорично це право самостійним доволі важко. Наголошується також, що це право хоча й позбавлене економічного змісту й тісно пов'язане з автором твору, проте не повністю залежить від останнього, тому відносити його до особистих немайнових прав буде помилкою; доцільніше назвати його змішаним. У разі якщо сторони домовились на здійснення права на присвячення, подальше опублікування твору здійснюється тільки із вказівкою цього присвячення, яке стає частиною твору. Зміна присвячення прирівнюється до внесення змін у твір, яке є правом його автора.

Підрозділ 2.2. «Здійснення суб'єктивних авторських прав науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів».

Здійснення суб'єктивних авторських прав НПП ВНЗ – це дії НПП ВНЗ, спрямовані на реалізацію особистих немайнових і майнових авторських прав у будь-якій незабороненій законом формі з метою досягнення відповідного наукового результату й забезпечення особистих немайнових і майнових прав НПП.

Автор вирізняє такі умови реалізації суб'єктивних авторських прав НПП ВНЗ: (1) наділення особи цивільною правоздатністю; (2) наділення особи необхідним обсягом дієздатності; (3) поведінка особи повинна відповідати принципам здійснення суб'єктивних цивільних прав.

У роботі визначається, що суб'єктивні авторські права НПП можуть здійснюватись самостійно, з дозволу ВНЗ або на підставі договору та обумовлені певними межами: (а) індивідуалізація і правосуб'єктність НПП, що охоплюють рівень професійної діяльності й освіти, науковий стаж, організаторські здібності, наукові досягнення, рівень ораторського мистецтва тощо; (б) часові межі; (в) способи здійснення суб'єктивних авторських прав; (г) інтереси інших осіб, суспільства й держави в цілому.

У підрозділі 2.3. «Особливості здійснення суб'єктивних авторських майнових прав науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів на підставі договору» визначається укладення договору про розпорядження авторськими майновими правами як одна з можливих правових форм реалізації майнових та інших прав творця, в тому числі й НПП. Її використання у сфері науки й вищої освіти досить обмежено і здебільшого залежить від ініціативи самого НПП врегулювати ці доволі складні правовідносини.

На погляд дисертанта, оптимальний порядок здійснення суб'єктивних авторських майнових прав НПП можна визначити так: колективний договір, що встановлює основні гарантії у сфері творчої діяльності конкретного ВНЗ, трудовий договір або контракт як індивідуальний підхід стосовно організації творчої діяльності та авторський договір, що закріплює строк його дії, спосіб використання твору, територію, на яку поширюється передане право, розмір й порядок виплати авторської винагороди та інші умови. Одним з таких договорів є авторський договір про винагороду між автором та роботодавцем.

Договір про винагороду між автором і роботодавцем може бути двостороннім і багатостороннім, консенсуальним, основним або додатковим, плановим і неплановим, поєднувати в собі організаційні й майнові ознаки, але є завжди оплатним. Автор вважає, що укладання такого договору є доцільним після створення відповідного наукового твору, коли можна визначити його цінність і спосіб використання. Причому офертантом може виступати як НПП, так і роботодавець.

У розділі 3 «Цивільно-правовий захист авторських прав науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів» який складається з двох підрозділів, досліджено теоретичні проблеми цивільно-правових форм та способів захисту авторських прав НПП ВНЗ.

У підрозділі 3.1. «Форми захисту суб'єктивних авторських прав науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів» розглядаються теоретичні та практичні аспекти права на захист авторських прав суб'єктів наукової творчої діяльності й визначення пріоритетів такого захисту, де на першому місці повинні стояти особисті немайнові права творця.

На погляд дисертанта, право на захист може здійснюватись в судовому порядку, де має бути поєднання матеріального й процесуального аспектів. Перший охоплює право на задоволення матеріальної вимоги, другий – на звернення до суду з відповідною вимогою й вирішення справи по суті.

Забезпечення дієвості механізму захисту суб'єктивних авторських прав НПП ВНЗ реалізується відповідними органами державної влади. Не останнє місце в царині охорони й захисту авторських прав НПП, посідають самі ВНЗ. Їх діяльність – не тільки наукова творчість, а й спрямовання на усунення недоліків у розробленні проектів нормативних актів та застосуванні законодавства.

Підрозділ 3.2. «Способи захисту суб'єктивних авторських прав науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів» присвячено аналізу способів захисту авторських прав НПП ВНЗ з точки зору їх застосування та ефективності поновлення порушених прав.

На погляд дисертанта, способи захисту суб'єктивних авторських прав НПП ВНЗ можна поділити на 3 основні групи: (а) загальні, передбачені ст.16 ЦК України, (б) спеціальні, закріплені в інших нормативно-правових актах і (в) індивідуальні (окремі), що містяться в відповідних договорах про передачу прав інтелектуальної власності і спрямовуються на встановлення й регулювання правового статусу творця. Індивідуальні (окремі) способи захисту суб'єктивних авторських прав НПП можуть бути передбачені у відповідних цивільно-правових та інших договорах. Таким може бути договір про страхування, авторські договори, трудовий договір та ін.

Найефективнішими способами захисту авторських прав суб'єктів наукової творчої діяльності у мережі Інтернет є поєднання правових і програмних способів. Програмні способи захисту не можуть існувати поза межами права, отже, співвідношення і взаємозв'язок способів програмних і правових для захисту суб'єктивних авторських прав творців у мережі Інтернет є цілком очевидним.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що полягає у з'ясуванні правової природи авторських прав НПП ВНЗ, підстав їх виникнення, особливостей здійснення. За результатами дослідження зроблено такі висновки:

1. Виходячи з положень ст. 433 ЦК України та ст. 8 Закону України «Про авторське право та суміжні права» не визначеним залишається ступінь належності певного твору до галузі науки. У зв'язку з цим не визначеним залишається і правовий статус особи, яка може створити науковий твір. На відміну від наукового працівника та інших суб'єктів наукової діяльності (наукові установи), правовий статус НПП, його права, обов'язки, правові гарантії як учасника наукової діяльності законом не розкриваються, що унеможлиблює визначення характеру його діяльності і ставить під сумнів його належність до суб'єктів авторського права. З огляду на викладене пропонуємо доповнити розд. II Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», який визначає правовий статус суб'єктів наукової й науково-технічної діяльності, відповідною статтею, спрямованою на регламентацію наукової й науково-технічної діяльності НПП. Крім цього, додати до розд. III цього Закону, що визначає державні гарантії вчених та наукових працівників, відповідні державні гарантії наукової й науково-технічної діяльності НПП, зокрема, свободу такої діяльності.

2. Законодавець не повно відбиває мету виплати винагороди за наукову творчу діяльність, забуваючи про те, що стимулювання повинно бути не тільки на етапі залучення молодих

науковців до наукової творчості, а й упродовж подальшої їх наукової діяльності. Отже, пропонуємо викласти ч.1ст.23 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» у такій редакції: оплата праці наукового працівника повинна забезпечувати матеріальні умови для ефективної самостійної творчої діяльності, підвищення престижу професії науковця, здійснення стимулювання як на етапі залучення талановитої молоді в науку, так і впродовж подальшої їх наукової діяльності й підвищення кваліфікації наукових працівників.

3. При здійсненні наукової й науково-педагогічної діяльності виникають такі самостійні, але взаємопов'язані правовідносини, як трудові й цивільні (авторські). За браком хоча б одних не можна вести мову про права НПП, для виникнення яких необхідно: 1) обрання НПП за конкурсом та призначення його на посаду (для керівників ВНЗ); (2) факт перебування на відповідній посаді НПП ВНЗ; (3) створення відповідного об'єкта авторського права (наукового твору). Інакше кажучи в даному випадку слід говорити про систему підстав, а тобто про юридичний склад.

4. Система авторських прав НПП ВНЗ залежно від способу регулювання поділяється на три рівні: 1) законодавчий; 2) локальний; 3) індивідуальний. До законодавчого рівня відносимо ті авторські права, які закріплені у відповідних нормативно-правових актах, що визначають правовий статус НПП ВНЗ як суб'єкта авторського права, серед них виділяємо Цивільний Кодекс України, Закон України «Про авторське право та суміжні права», Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність». Спеціальні авторські права НПП передбачені відповідними посадовими інструкціями на локальному рівні. Суб'єктивні авторські права НПП на індивідуальному рівні можуть передбачатись у відповідних договорах, які укладає НПП з іншими суб'єктами.

5. Суб'єктивне авторське право – це система прав, що виникають стосовно твору, – особистих немайнових і майнових. Суб'єктивні авторські права НПП ВНЗ можна поділити на два види – загальні і спеціальні. До загальних відносимо суб'єктивні авторські права, що стосуються всіх суб'єктів цього права, які передбачені відповідними ЦК України та Законом України «Про авторське право і суміжні права». До спеціальних – тільки ті авторські особисті немайнові й майнові права, які належать виключно НПП ВНЗ та передбачені Законом України «Про вищу освіту», Законом України «Про наукову та науково-технічну діяльність» та відповідними посадовими інструкціями. Серед них можна виділити дві основні правомочності автора – право на ім'я і право на недоторканність твору. Що ж до права авторства, то його слід виокремити. Майнові авторські права НПП відповідно до положень Закону України «Про вищу освіту» зводяться передусім до пільгової допомоги з боку держави. Проте крім пільг НПП має право на отримання винагороди за свою наукову творчу діяльність.

6. Вважаємо необхідним забезпечити право НПП вносити відповідні зміни у свій науковий твір, змінювати назву та відзивати його. Способом вирішення можливих спорів щодо здійснення таких

суб'єктивних авторських прав НПП є укладання відповідного авторського договору між автором – НПП та роботодавцем.

7. Здійснення суб'єктивних авторських прав НПП ВНЗ, визначаємо як дії НПП ВНЗ, які спрямовані на реалізацію особистих немайнових та майнових авторських прав у будь-якій незабороненій законом формі, з метою досягнення відповідного наукового результату та забезпечення особистих немайнових та майнових прав творця.

8. Виходячи з того, що порядок створення об'єкта наукової творчості, з одного боку, регулюється нормами авторського права, а з другого – нормами трудового права, оптимальним порядком здійснення майнових авторських прав НПП є наступний: колективний договір, що встановлює основні гарантії у сфері творчої діяльності конкретного ВНЗ, трудовий договір або контракт як індивідуальний підхід стосовно організації творчої діяльності та авторський договір, який є основним способом урегулювання авторських правовідносин між роботодавцем і НПП, які відповідно до ч.2 ст.429 ЦК України є співвласниками об'єктів права інтелектуальної власності.

9. Договір про винагороду між автором і роботодавцем – це договір за яким одна сторона (творець – НПП ВНЗ) зобов'язується передати майнові права на об'єкт права інтелектуальної власності (науковий твір) відповідно до вимог другій стороні (роботодавцеві), а друга сторона зобов'язана виплатити НПП винагороду, розмір якої зумовлено цим договором. Об'єктом такого договору у сфері наукової творчості можна визначити те, з приводу чого він укладається, а саме майнові права на науковий твір і винагорода. Предмет цього договору є уступка майнового права на науковий твір і виплата винагороди за це.

10. В основу системи захисту авторських прав НПП ВНЗ мають бути покладені такі принципові положення:

—для захисту авторських права НПП ВНЗ застосовуються загальні цивільно-правові засоби, спеціальні, визначені окремим нормативно-правовими актами та індивідуальні – цивільно-правовими договорами;

—захист авторських прав НПП у мережі Інтернет здійснюється шляхом застосування програмних та правових способів захисту, виходячи з того, що програмні способи захисту не можуть існувати поза межами права, отже співвідношення та взаємозв'язок програмних та правових способів захисту суб'єктивних авторських прав творців, у мережі Інтернет є очевидним;

—права та інтереси творця, не залежно від сфери його діяльності, повинні бути забезпечені в рівній мірі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кудас Ю.С. Деякі питання регулювання об'єктів права інтелектуальної власності / Ю.С. Кудас // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». – №

757. – Випуск 1(2). – 2007. – С. 146-150.

2. Кудас Ю.С. Норма права як регулятор суб'єктивних прав науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів / Ю.С. Кудас // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». – № 819. – Випуск 2(4). – 2008. – С. 170-173.

3. Єпіфанова Ю.С. Підстави виникнення суб'єктивних авторських прав науково-педагогічних працівників ВНЗ / Ю.С. Єпіфанова // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». – № 841. – Випуск 1(5). – 2009. – С. 214 – 217.

4. Єпіфанова Ю.С. Межі здійснення суб'єктивних авторських прав науково-педагогічних працівників ВНЗ / Ю.С. Єпіфанова // Теорія і практика інтелектуальної власності. – №5 (49). – 2009. – С.15-20.

5. Єпіфанова Ю.С. Підходи до правового регулювання наукової творчої діяльності / Ю.С. Єпіфанова // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2010. – №2 (52). – С.75-79.

6. Кудас Ю.С. Проблема охорони авторських прав науково-педагогічних працівників / Ю.С. Кудас // Збірник доповідей та тез повідомлень міжнар. наук.-педагогіч. конф.і (21-22 вересня 2007 року, м. Макіївка), Макіївський економіко-гуманітарний інститут, Харківський національний університет внутрішніх справ, НДІ приватного права і підприємництва АПрН України. – Макіївка-Харків, 2007. – С. 84-86.

7. Кудас Ю.С. Науковий твір як об'єкт авторського права / Ю.С. Кудас // Матеріали II міжнар. наук.-практ. конф.і студентів та аспірантів. Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Харків, 2007. – С.412-414.

8. Кудас Ю.С. Порядок здійснення майнових прав науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів / Ю.С. Кудас // Збірник тез наук. робіт учасників III Міжнар. цивіліст. конф. студентів та аспірантів (4-5 квітня 2008 року, м. Одеса). Одеська націон. юрид. академія. – О.: Фенікс, 2008. – С.128-129.

9. Єпіфанова Ю.С. Деякі питання права авторства на твір / Ю.С. Єпіфанова // Збірник тез наукових робіт учасників III Міжнар. наук.-практ. конф. «Від громадянського суспільства – до правової держави» (24.04.2009, м. Харків). – Харків: Харків. націон. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – С.187-189.

10. Єпіфанова Ю.С. Деякі питання виплати гідної винагороди за створення наукового твору / Ю.С. Єпіфанова // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присв. пам'яті О.А. Пушкіна (23.05.2009). – Х.: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2009 – С.131-133.

АНОТАЦІЯ

Єпіфанова Ю.С. Авторські права науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2010.

У дисертації здійснюється детальне дослідження поняття, видів авторських прав науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, підстав їх виникнення та способів здійснення.

Окреслені особливості здійснення авторських прав цими суб'єктами на підставі авторського договору, зокрема договору про винагороду між автором та роботодавцем, а також досліджується його місце в системі цивільно-правових договорів. Розроблено конкретні пропозиції та рекомендації щодо удосконалення законодавства України у сфері охорони та захисту авторських прав науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів.

Ключові слова: науково-педагогічний працівник, суб'єкт авторського права, суб'єктивне авторське право, здійснення суб'єктивних авторських прав, авторська винагорода, авторський договір,

АННОТАЦІЯ

Елифанова Ю.С. Авторские права научно-педагогических работников высших учебных заведений. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2010.

В диссертации исследуется правовая природа авторских прав научно-педагогических работников высших учебных заведений. Диссертант указывает на то, что вследствие создания произведения на основании трудового договора возникают два вида правоотношений – трудовые и авторские. При этом указывается, что нормы авторского права направлены на регулирование правового статуса научно-педагогического работника как автора.

Детально исследуются понятие и виды авторских прав научно-педагогических работников высших учебных заведений. Субъективные авторские права научно-педагогических работников автор разделяет на два вида – общие и специальные. Отдельное внимание уделяется праву автора на посвящение произведения.

Исследуются вопросы возникновения авторских прав научно-педагогических работников и способы их осуществления, среди которых можно выделить самостоятельное осуществление авторских прав, на основании договора или с разрешения высшего учебного заведения.

Определяются особенности осуществления авторских прав научно-педагогическими работниками на основании авторского договора, в частности договора о вознаграждении между автором и работодателем, а также – исследуется его место в системе гражданско-правовых договоров.

Рассматриваются вопросы защиты авторских прав научно-педагогических работников высших учебных заведений, в частности формы и способы защиты, а также особенности защиты авторских прав в сети Интернет. Разработаны конкретные предложения и рекомендации об усовершенствовании законодательства Украины в сфере охраны и защиты авторских прав научно-педагогических работников высших учебных заведений.

Ключевые слова: научно-педагогический работник, субъект авторского права, субъективное авторское право, осуществление субъективных авторских прав, авторское вознаграждение, авторский договор.

ANNOTATION

Yepiphanova Y.S. Copyrights of Research and Educational Specialists at Higher Educational Establishments. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law, specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Process, Family Law, International Private Law. – Kharkiv National University of Internal Affairs. – Kharkiv, 2010.

The thesis focuses on the problem of legal nature of copyrights of research and educational specialists at higher educational establishments. The types of the copyrights, the basis for their creation and means of their realization are analyzed.

The peculiarities of the realization of copy rights by the copyright proprietors on the basis of the author's agreement, namely on the basis of the fee agreement between the author and the employer are presented. Its role in the system of civil agreements is researched. The propositions and recommendations for improvement of the Law of Ukraine in the sphere of copyright protection of research and educational specialists at higher educational establishments have been worked out.

Key words: research and educational specialist, subject of copyright, subjective copyright, realization of copy rights, author's fee, author's agreement.